

دلوز در قابے دیگر

دیمین ساقن
درید مارتن - جونز

مترجم: مجید یوسفی

بنگش

سرشناسه: ساتون، دیمیان: Sutton, Damian
 عنوان و نام پدیدآور: دلوز در قابی دیگر / دیمین ساتن، دیوید مارتین - جونز؛ مترجم: مجید پروانه پور.
 مشخصات نشر: تهران، مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۲۲۴ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۲۲۲-۰
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: عنوان اصلی: Deleuze reframed: a guide for the arts student, c2008
 شناسه افزوده: دلوز، ژیل، ۱۹۲۵-۱۹۹۵ م. Deleuze, Gilles موضوع: هنر و عکاسی Art and photography
 شناسه افزوده: مارتین - جونز، دیوید، ۱۹۷۴ - م. Martin-Jones, David
 شناسه افزوده: فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران. مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن».
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ س۲ ۹۴ / د B ۲۴۳۰
 رده‌بندی دیویی: ۱۹۴
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۷۰۳۱۳

مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن»

دلوز در قابی دیگر

دیمین ساتن و دیوید مارتین - جونز

ترجمه: مجید پروانه پور

بیر مجسمه: مجید پروانه پور

بیر مجسمه: مجید پروانه پور

صفحه‌آرا: میثم رادشهر

طرح جلد: رضا معنوبی

ناظر چاپ: مصطفی...

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: فرآیندگویا

چاپ: شرکت چاپ و نشر شادرنگ

ISBN: 978-964-232-222-0

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۳۲-۲۲۲-۰

کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

مؤسسه: تهران - انتهای خیابان فلسطین جنوبی - خیابان لقمان ادهم - بن بست بو-رجمهر-

شماره ۲۴ - مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری «متن». تلفن: ۴-۶۶۴۹۸۶۹۲

دورنگار: ۶۶۹۵۱۶۶۲ - صندوق پستی: ۱۳۷۷ - ۱۳۱۴۵

پست الکترونیک: publishing@honar.ac.ir

فروشگاه مرکزی: خیابان ولی عصر - نرسیده به چهارراه طالقانی - شماره ۱۵۵۰ - ساختمان

مرکزی فرهنگستان هنر. تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۰

فهرست مطالب

۷		سپاه گزاری
۹		فهرست / ساویر
۱۱		پیشگفتار: دلوز و «بی دی»؟

بخش اول

۲۳		مقدمه: ریزوم چیست؟
۳۳		فصل ۱: گیم بازی در هزارتو / دیوید مارتین - جونز
۵۷		فصل ۲: ساختارهای مجازی اینترنت / دیمین ساتن

بخش دوم

۸۱		مقدمه: «شدن» چیست؟
۸۹		فصل ۳: سینماهای مینور / دیوید مارتین - جونز
۱۱۱		فصل ۴: هنر شدن / دیمین ساتن

بخش سوم

۱۳۷		مقدمه: دیرند چیست؟
		فصل ۵: حرکت تصویرها، زمان تصویرها و دوره تصویرها در سینما /
۱۴۵		دیوید مارتین - جونز

فصل ۶: زمان (و) سفر در تلویزیون / دیمین ساتن	۱۶۷
نتیجه‌گیری: دلوز در قابی دیگر؟	۱۸۹
پی‌نوشت‌ها	۱۹۷
فهرست منابع / کتاب‌شناسی	۲۰۵
فهرست ضمیمه	۲۱۱
نمایه	۲۱۷

دلوز در قابی دیگر؟

کتاب حاضر مدتی به ضمیمه از کلیدی‌ترین رویکردها، نظریات و مضامین فلسفی یکی از مهم‌ترین فلاسفه قرن بیستم است که ایده‌هایش تأثیر عمیقی بر مسیر ورود ما به قرن بیست و یکم داشته است. ژیل دلوز (۱۹۲۵-۱۹۹۵) در پاریس به دنیا آمد و زیر نظر رددن آلکیه و ژان هیپولیت تحصیل کرد. در مقام فیلسوف مسیر شغلی نسبتاً پیش‌بینی‌شده‌ای داشت که عبارت بود از تدریس در دانشگاه پرووانس و بعداً دانشگاه پاریس هشتم، و انسان/سن‌دنی، جایی که تا زمان بازنشستگی‌اش در سال ۱۹۸۷ در آن مشغول به کار بود. همکاران او عبارت بودند از ژان فرانسه ایبار، میشل فوکو و احتمالاً مهم‌تر از همه، فلیکس گتاری.

البته میزان تأثیرگذاری فلسفه دلوز چیزی نبود که بشود آن را پیش‌بینی کرد و آثاری که او در زمان حیات خویش آفرید - از جمله دربارهٔ پائول کانت، باروخ اسپینوزا، دیوید هیوم، فریدریش نیچه، فوکو، هانری برگسون و گوتفرید لایبنیتس - در قفسه کتابخانه دفتر اساتید فلسفه خاک نمی‌خورند بلکه در آثار هنری جدید، ارتباطات دیداری نوین، و فلسفه‌های جدید

طنین انداز می شوند. برخلاف آثار بعضی از معاصرین او، از جمله آثار فوکو، لیوتار، بودریار و اسلاوی ژیرک، فلسفه دلوز را فقط به صورت سازوکاری تفسیری در حوزه نقد فرهنگی به کار نمی بندند. ایده های دلوزی در عوض ر عرصه های اینترنت، سینما، تلویزیون، هنرهای دیداری، معماری و تفکر سیاسی بروز می یابند. مثلاً می توان رد مضامینی فرهنگی همچون «مکر» «غیرخطی» را در همکاری های دلوز با گتاری باز یافت که عمدتاً تحت عناوین «ریزومی» یا «ریزوم ریختی» ظاهر می شوند. در سال های اخیر بعضی از بهترین اندیشمندان فلسفی جهان معاصر - از جمله ژیرک، آلن بدیو، مایکل هارت، آنتونیونگری - به دلوز و میراث آثار پر شمار او روی آورده اند. مفاهیم «آرزی» «پرهشگران حوزه تاریخ، اقتصاد، سیاست، مطالعات جنسیتی، و نظریه» «طراحی تأثیرگذار بوده است. تأثیرات دلوزی را می توان مثلاً در آثار «اسرار» که نوشته های کوچ شناختی وی در نظریه های فرهنگ دیداری مجدد مورد توجه قرار گرفته است، و بیرونو لاتور، یکی از درخشان ترین متفکران جامعه شناسی، ماصردر حوزه تکنولوژی و فرهنگ، مشاهده کرد. به همین دلیل بود که فرصت را برای پدید آوردن کتاب حاضر مغتنم یافتیم؛ کتابی که امیدواریم «مرا» «آرامد کسانی باشد که اولین بار است به سراغ دلوز می آیند و تخته پرش متفکران تازه نفس به سمت ایده ها و مفاهیم نو، و روابط زیبا و تازه میان فلسفه و روندهای آفرینشی باشد. قصد ما آشنا کردن این متفکران تازه نفس (نرمندان / طراحان، پژوهشگران حرفه ای، دانشجویان) با بعضی از آن مفاهیم کلیدی است که دلوز در حیات کاری خویش از طریق اقتباس از فلاسفه پیشین و همکاری با فلیکس گتاری (۱۹۳۰-۱۹۹۲) پدید آورد.

پای ما در حالی به این پروژه باز شد که در مقام متفکران انتقادی مشغول پروژه‌های شخصی خود بودیم و حین صحبت با یکدیگر مکرراً به مباحثی برمی‌خوردیم که هر دو بدان دل مشغول و علاقه‌مند بودیم. مثلاً هر دو متوجه گرایش روزافزون و گسترده به دلوز شده بودیم، گرایشی که گاهی از گل بعضی همکاران می‌شکفت و باعث می‌شد بعضی دیگر از کرره در بروند. البته ما متوجه بعضی نارسایی‌های حوزه مباحث دلوزی نیز شدیم، مباحثی که بر اثر عادت نقل قول آوردن از او، چنان‌که گویی نوشته‌هایش مقدس شده بودند. چنین می‌نماید که این وضعیت در تصادم با تحریر و پویشی است که فلسفه‌ورزی دلوز تجسم آن بود، چنان‌که مثلاً می‌توان در توانایی او برای رجعت به فلاسفه پیشین و بسط رابطه‌ای با آنها دید که از مرز نقل قول می‌گذرد و باعث آفرینش چیزی جدید می‌شود. مشهور است که کار دلوز را (خود او و دیگران) به گرفتن فیلسوفان دیگر از قیاس تشبیه کرده‌اند، عملی تجاوزگرانه که از مجرای «لقاح مطهر»^۱ باعث می‌شود آمدن فرزندی می‌شود که از آن هر دوی آنان است [دلوز و آن فیلسوف].^۲ اما این کار نوعی رویکرد هم هست، رویکردی که ایان بیوگنن آن را نوعی «خلاقیت حساب شده» توصیف کرده است، خلاقیت در دانستن اینکه چه وقت باید ایده‌ها را بسط داد، چه هنگام باید به متن‌ها رجعت کرد و چه وقت باید متن‌هایی جدید برگزید و میدان خویش را فراخ‌تر ساخت.^۳

۱. immaculate conception: این عبارت (لقاح مطهر یا لقاح پاک) در متون مقدس مسیحی ناظر بر این آموزه کاتولیکی است که مریم مقدس از لحظه‌ای که عیسی را در رحم خویش بار گرفت از گناه ازلی آدم میرا گردید. منظور نویسنده آن است که همانند عیسی، که به باور مسیحیان هم فرزند خداست و هم فرزند مریم، ایده‌های دلوزی نیز هم از آن اوست هم از آن فیلسوف یا فیلسوفان دیگر. - م.

مثلاً کتاب حاضر ثمره تفکر فردی و مشترك ما حین کار با دلوز و خواندن آثار اوست.

دلوز از چند شگرد فلسفی بهره می‌برد که ما نیز سعی کرده‌ایم آنها را در اینجا به کار ببندیم. نخستین آنها عبارت است از اصل «ad fontes» که به لاتین یعنی «رجوع به منابع». معنای شگرد دلوز، «گرفتن فیلسوفان «آفتاب»، آن است که رابطه اوبا آثار این فیلسوفان به نوعی رابطه خصوصی و شخصی می‌پهلومی‌زد. مثلاً گرچه تأثیر برگسون بر او آشکار است، در مورد فلسفه اختصاصی دلوز درباره زمان این رابطه می‌تواند در حوزه نوشتار به نوعی «معمده» و «جروبحث عاشقانه بین فیلسوف ماضی و حال منجر شود. به طور خاص، منحنی‌ای که دلوز در دهه ۱۹۸۰ دوباره نزد برگسون بازگشت نتیجه کار تحقیر و احیای سوروش رقی عاشقانه بود. به همین دلیل است که ما حتی در مورد همکاری دلوز با گتاری همچنان از دلوز به عنوان فیلسوف اصلی یاد می‌کنیم، زیرا گرچه ناراین دوی تردید مفاهیم منحصر به فرد خود را دارد، هنگامی که این دلوز به همکاری با گتاری کشیده می‌شود، دلوز در واقع از پیش مشغول همکاری با نیچه، برگسون و سایر فلاسفه نیز هست و ایده‌هایی که از این همکاری حاصل می‌شود همانی است که به فلسفه دلوز لحنی متمایز می‌بخشد.

شگرد دومی که دلوز به کار می‌بست به بهترین نحو در آفرین «مترك اوبا گتاری، فلسفه چیست؟»^[۱] تجسم یافته است. اصل بنیادین این شگرد عبارت است از پرسیدن سؤالی که منجر به پدید آمدن مفاهیم جدیدی شود که با محصول اخلاقانه همبسته باشند. اشتباه نظریه پرداز «تك بُعدی آن است که نظریه هنرها را در ذهن دارد و سپس آن را در مورد اثر هنری به کار می‌بندد.

به جای این کار، ما باید نخست از حدس و گمانی درباره فلسفه آغاز کنیم و سپس ببینیم این حدس و گمان در کجای اثر هنری حلول کرده است. پس دلوز و گتاری کار خود را با شدن آغاز می کنند و به پل کله می رسند، با تأثیر می آغازند و به امر ماندگار و یادمانی می رسند. بنابراین می توان مفهومی نوبه را گرفت و از آن برای فهم دوباره قدرت مفهومی آثار هنرمندی استفاده کرد که مکتب هاست مورد بی توجهی قرار گرفته است (در این خصوص درباره رابرت میپل ثرب بحث خواهیم کرد). به طریقی مشابه، می توان با استفاده از فرم خلاقانه جدی - هم از - پیش - موجودی همچون سینمای مینور را بهتر تبیین کرد و حتی آنرا تازه تر بدان بخشید. نکته مهم در اینجا، همان گونه که جان راکمن نیز طی می گوید، این نیست که در فعالیت خلاقانه نمی توان فلسفه ورزی کرد، بلکه این است که فلسفه رزی عبارت است از «ساختن مفاهیمی که با هنرها در تداخل با هم قرار دارند و آنها را انعکاس دهند».^[۲] فلسفه نمی تواند هنرورزی کند (بدین نحو که در حکم نظریه ای در مورد هنرها «به کار بسته شود») همان طور که هنر نیز نمی تواند فلسفه ورزی کند، بلکه باید گفت این دو ظرفیت آن را دارند که با آلوده شدن و سرایت یکدیگر تفکرات تازه ای را پدید آورند، سرایتی که «طی آن هنر و تفکر هر دو جان می گیرند و یکدیگر را طنین اندازی می کنند».^[۳]

ما بر آن شدیم که پرسیم «ریزوم چیست؟»، «شدن چیست؟»، «دریخت چیست؟» زیرا از این طریق است که می توان حقیقتاً دانست فایده ی دلوز در چیست. در این مسیر به مباحثی درباره درون ماندگاری، روان کاوی و بی اندام نیز پرداخته ایم، اما باید دانست که این سه مفهوم اُس و اساس رایج ترین میراث دلوز و واجد این ظرفیت اند که به دست و ذهن شایستگان

موجبات زندگی خلاقانه‌ای را فراهم آورند. این سه پرسش ساختار کتاب را می‌سازند؛ با تحلیل نمونه‌هایی از فرهنگ دیداری معاصربه کندوکاو در این سه پرسش می‌پردازیم.

در بخش اول کتاب مفهوم ریزوم، هزارتوی بی مرکز و همیشه در حال تبدیل، معرفی می‌شود که هم قادر است افق‌های نوینی را بگشاید و هم می‌تواند امکانات ما را محدود کند. دیوید مارتین - جونز در این فصل نخست با عنوان «گیم این در هزارتو» به بررسی گیم کامپیوتری می‌پردازد و از آن برای تبیین تعارضات ریزوم میان ریزوم و تفکر افلاطونی استفاده می‌کند. ویدئوگیم نمونه‌ای چند وجهی در اختیارمان قرار می‌دهد که با استفاده از آن نشان دهیم که درک ریزومی فرهنگ دیداری (و به ویژه دریافت ما از قلمروزدایی و بازقلمروگذاری هویت نزد دلوز) «البته همان قدر بر شیوه و بافتی که ما در آن از رسانه‌های گوناگون استفاده می‌کنیم» مبنی است که بر خصایص آن رسانه ویژه. نتیجه آنکه، هویت‌های مختلفی که گیم‌بازها تجربه می‌کنند می‌تواند به مرزهای متناقضی همچون استعمارگر و مبارز چریک برسد. در ادامه و در فصل دوم با عنوان «ساختارهای مجازی اینترنت» در بین ساتن این موضوع را در حوزه‌ی فضای آنلاین و مقاومت اجتماعی دنبال می‌کند. ساختارهای مجازی به آنهایی گفته می‌شود که توسط تلویزیون، ارتباطات از راه دور، در سال‌های اخیر، بناها و محیط‌های اینترنتی پدید آمده‌اند. تفکر دلوزی با تمرکز بر ریزوم، ابزار کلیدی ما برای درک اینترنت و «شکلی» است نه اینترنت در سال‌های نخست به خود گرفت؛ این تفکر ابزار اصلی ما برای درک مفهوم انتقادی اینترنت نیز بوده است که نوید دسترسی دموکراتیک به اطلاعات و ارتباطات و به تبع آن جنبش و آزادی نامحدود را به ما می‌دهد.